

Јасмина Ђорђевић*

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „ЈОВАН ЦВИЈИЋ” ОД ОСНИВАЊА ДО ДАНАС

Abstract: This paper gives a brief retrospect on work in Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA in past 60 years. In the first place, there's a need to point on activities and structure of the Institute, as well as on tasks and perspectives in its further development. Certainly, it's necessary to estimate Institutes research as well. Considering a fact that results accomplished by researchers and scientists are the main indicators of any scientific institution success, we could say that Geographical Institute with its constantly small amount of scientific cadres justifies its existence. Results of Institutes research could be observed from two points of view. First, there's a perceptible quality and quantity of published scientific papers, and second, Institute has created scientific cadres with all necessary qualifications. Many of them had left Institute, taking corresponding positions at Universities and other institutes. Society problems in the past 15 years have effected science as well. This related to the Institute also, though scientists are trying to hold out a rough material situation and to keep up with their colleagues from Europe and further.

Key words: Geographical Institute Jovan Cvijić SASA, past, present, future

Увод

Географски институт „Јован Цвијић” Српске академије наука и уметности основан је 31. маја 1947. године од стране Српске академије наука и уметности и био је један од првих Академијиних научних јединица. Институт је основан у циљу развоја географске науке у најбољим могућим условима и повећања броја научних кадрова, посебно младих, као и припрему тих кадрова за рад на Универзитету. Име Јована Цвијића, оснивача српске географије и водећег научника Србије, Институт носи од 1961. године (Зеремски М., 1988).

Географски институт је организационо и програмски конципиран као научна установа која се бави фундаменталним проблемима географије и применом њених резултата у пракси, при чему је област антропогеографије саставни део проучавања у Етнографском институту, на основу традиционалног Цвијићевог модела о тесној повезаности антропогеографије, етнологије, социологије и културологије. У току свог рада, од оснивања па до данас, Академија и Унивезитет су развијали све облике сарадње на пољу научно-истраживачког рада, развоја, усавршавања и међусобне размене научног и наставног кадра. Тако да су први директори били професори Београдског универзитета (Бурсаћ М., 2005).

* Др Јасмина Ђорђевић, виши научни сарадник Географског института «Јован Цвијић» САНУ, 11000 Београд, Ђуре Јакшића 9, Србија. E-mail: gijcsanu@eunet.yu, djtinka@eunet.yu

У првих петнаест година рада, Институт је окупио групу млађих сарадника под научним руководством оснивача и првог управника (директора) академика Петра Јовановића и његових колега академика: С. Бошковића, А. Билимоновића и В. Мишковића. Та генерација географа је имала, и остварила, два велика циља. Први се односио на организовање и кадровско јачање Географског института, а други циљ на припрему кадрова за рад на Универзитету. Од коликог је значаја било остварење ових циљева показује чињеница да је наставу на географском одсеку ПМФ у Београду, све до пре десетак година, носила генерација професора који су, краће или дуже времена радили у Географском институту. Великим залагањем др М. Зеремског и других научних радника, као и чланова научног већа Географског Института, и доласком проф. др А. Вељковића и проф. др М. Радовановића 1987. године почиње нова развојна фаза Института. Њиховим залагањем постепено су се, и поред финансијских и политичких прилика у земљи, створили услови да институт започне свој унутрашњи развој тј. да сопственим снагама са све већим признавањем значаја млађим кадровима и са интензивирањем научно истраживачког рада, ојача своју позицију у географској науци.

Већ на почетку рада Института формирана су четири одељења: *физичко-географско, друштвено-географско, регионално-географско и картографско*. Такав организациони састав Института је у основи остао и до данас, с тим да у регионалном одељењу данас постоје групе за просторно планирање и животну средину, а у картографском за ГИС.

Сарадња Географског института и Српске академије наука и уметности

Друштвено-историјски, политички и идеолошки фактори у првим годинама после Другог светског рата утицали су на организационо-структурне промене у Српској академији наука, под утицајем совјетског модела. Из совјетског узора се, у одређеној мери, преузела развојна концепција Академије која од ове врховне националне научне институције ствара сложени и разгранати систем посебних, релативно аутономних научних јединица, а Академија добија особиту улогу на пољу научно-развојне и кадровске политике, укључујући и стицање највиших научних квалификација (докторат наука до 1956. године). У таквим условима основан је и Географски институт САН, поред читавог низа других Академијиних научних јединица блиских географији по научним проблемима и тематским целинама (Етнографски, Историјски, Историјско-географски, Балканолошки, Археолошки, Институт за екологију и биогеографију, Институт за проучавање села и др.). При томе, посебну улогу и значај у развоју свих Академијиних института имају академијина одељења, која координацији са Председништвом САНУ деташирају своје чланове за председнике и чланове научних већа и управних одбора, водећи посебно рачуна о плану и програму научноистраживачког рада, концепцији, садржају и реализацији научноистраживачких пројеката, међуинституционалној и међународној сарадњи, научним скуповима, издавачкој делатности Института итд. Све до усвајања и

оцене годишњих и периодичних извештаја о раду Института. Значајну улогу у продубљивању научноистраживачког рада добијају академијини одбори, са којима институти остварују сарадњу. У том погледу Географски институт «Јован Цвијић» САНУ има сарадњу са Одбором за крас и спелеологијом и са Одбором за проучавање Косова и Метохије (Бурсаћ М., 2005).

Сходно предметним, логичким и теоријско-методолошким основама географске науке, Институт је био релевантан Одељењу природно-математичких наука, а после његове реорганизације 1998. године Одељењу за математику, физику и геонауке, као и Одељењу друштвених наука. Чињеница да географи од 1987. године немају ниједног академика ни дописног члана Академије, бригу о Институту преузели су академици сродних научних дисциплина: П. Стевановић, С. Карамата, Д. Антонијевић Н. Пантић, М. Марковић, К. Михаиловић и дописни чланови САНУ В. Становчић и М. Ерцеговац.

Преглет научно-истраживачког рада Географског института

Институт је од свог оснивања прешао сложен развојни пут са пуно успеха и стагнирања али је успео да сачува и оживи најбоље тековине традиционалне српске, Цвијићеве, научне географске школе, као и да примени савремене европске и светске методе и научна сазнања у географији.

Физичко географска истраживања су била усмерена на рељеф сливова река, планина и других већих просторних целина, на спелеолошке објекте, ерозивне процесе, хидролошке и климатске карактеристи извора, сливова, бањских места, региона, а резултати су били објављени у Посебним издањима као и у Зборницима радова Географског института. Истраживања у *друштвеној географији* претежно су била везана за мрежу насеља и центара, демографске и антропогеографске карактеристике становништва, привредно-географске појаве и процеси одређених административних и природних целина, а резултати су били објављени у Посебним издањима као и у Зборницима радова Географског института. *Регионално географска истраживања* су се одликовала регионално географским студијама, а у новије време истраживањима за потребе просторног планирања и заштите животне средине и сарадници Института су своје радове и монографије објавили у институтским издањима. Истраживања у области *картографије* су се реализовала на почетку рада Института и у последњих двадесетак година, а посебно са модернизацијом опреме и технолошким достигнућима, почео је рад на изради Географског информационог система.

Посебна активност Института се односи на организовање научних скупова, посебно од 1994. године па до данас, када је било чак десетак националних и међународних скупова.

Организациона структура Географског института

Да би постављеним задацима Институт је приликом оснивања морао да испуни одговарајуће услове и то постојање научног кадра кога су у то време представљали професори са Катедре за географију, као и сарадници Војно-географског института. Њима се од 1949. године придружују млађи сарадници-стипендисти и захваљујући таквој кадровској политици крајем 1951. године Институт је располагао солидним стручним кадром и у том периоду Институт је и кадровски био најјачи.

Географски институт је од почетка свог оснивања био усмерен на проучавање свих географских појава, процеса и проблема у Србији. Стога делатност Института треба да покрива све географске дисциплине и то:

- физичку географију,
- друштвену географију,
- регионалну географију,
- картографију и ГИС,
- животну средину и
- просторно планирање.

Сл.1. Запослени у Географском институту „Јован Цвијић” САНУ 2006. године

После 1957. године па све до пре двадесетак година Институт није имао више од 10-12 стално запослених, па су нека одељења била више формалног карактера. Нестабилно и недовољно финансирање научних истраживања од оснивања Института до данас није омогућавало бржи развој географске науке, а самим тим ни кадровско јачање Института. И поред покушаја да се Институт кадровски ојача са доласком професора др М. Радовановића и др А. Вељковића и већег броја млађих сарадника и даље постоји тенденција одласка доктора наука на факултете, првенствено због бољих финансијских услова на Универзитету.

Пројекти реализовани у Географском институту „Јован Цвијић” САНУ током последње две деценије:

- Модалитети валоризације геопотенцијала неразвијених простора Србије (*пројекат у току*)
- Стратегија развоја општине Љиг и Просторни план општине Љиг
- Студија проширења обухвата Карпатске конвенције у Републици Србији
- Основе интегралног руралног развоја Суворског краја
- Развој сеоског туризма и заштита шумског и водног подручја Царске баре између Зрењанина и Титела (лева обала Тисе)
- Просторни план Републике Српске са основама ГИС-а
- Дунавско-моравски коридор као главна осовина регионалног развоја и интеграције Србије у оквиру Југоисточне Европе
- Географска структура и регионализација Србије
- Општина Штрпце – комплексна научна студија о природним, демографским, друштвено-економским, просторним и културним основама развоја
- Развојно-програмске и фундаментално-апликативне научне основе убрзаног развоја шарпланинских жупа – Гора, Опоље и Средска
- Географске појаве и процеси у Србији

Осим наведених пројеката, истраживачи Института су појединачно учествовали и на бројним другим пројектима из свих географских дисциплина.

Закључак

Задатак Института, као научне установе је проучавање географских појава и процеса у простору и да се она обављају првенствено за подручје Србије, а потом и шире за поједине процесе и проблеме који имају специфичан географски значај. Географија се данас све више окрене темама које захтевају шири спектар знања о глобалним процесима, проблемима животне средине, природним непогодама, демографским променама, неравномерном развоју, регионализацији и политичко-националним променама, па самим тим истраживачи и научни радници Института су своја истраживања прилагодили новим трендовима у науци. Са сазнањем да су научна достигнућа на пољу географије данас важан чинилац прилагођавања нашег друштва европским структурама задатак Института је да укаже на актуелне геополитичке, геоекономске, геоеколошке, геодемографске и геокултуралне

проблеме човека и света. У нашим условима географија има задатак да гради мостове не само између наука, него и између локалних територија, етничких заједница и света.

Географски институт је од самог оснивања прешао сложени развојни пут обележен и значајним успонима и застојима и успео да сачува и оживи тековине традиционалне српске, Цвијићеве, научне географске школе, као и да методолошки и програмски уведе и развије нове приступе европске и светске научне географије. Институт је био и остао расадник научног и наставног кадра, носилац интеринституционалне и интердисциплинарне научне сарадње како у оквиру Српске академије наука и уметности, тако и изван ње, са Универзитетом, бројним другим научним установама, државним стручним службама, планерским установама и установама из комуналне и туристичке привреде код нас и у свету. За протеклих 60 година научни кадар Института по броју имао је успоне и падове сходно томе да доктори наука често одлазе на Географски факултет. Данас је у Институту запослено 21 од тога 6 доктора наука (2 виша научна сарадника, 4 научна сарадника), 6 магистара у звању истраживача-сарадника, и 3 истраживача, једног стручног сарадника за ГИС као и 4 режијских радника.

За 60 година свог постојања Географски институт издао је 55 Зборника радова (443 чланака) и 70 Посебних издања.

Литература

Архивска документација Географског института „Јован Цвијић” САНУ.

Бурсаћ М. (2005). Географски институт „Јован Цвијић” Српске академије наука и уметности. У *Зборник радова са научног симпозијума „Србија и савремени процеси у Европи и Свету”*, Бајина Башта: СО Бајина Башта, Београд: Географски факултет, Београд: Географски институт „Јован Цвијић” САНУ.

Зеремски М. (1988). Четрдесет година Географског института „Јован Цвијић” Српске академије наука и уметности. *Зборник радова Географског института „Јован Цвијић” САНУ*, 40, стр. 3-9.

Jasmina Djordjevic

GEOGRAPHICAL INSTITUTE “JOVAN CVIJIĆ” FROM ITS FOUNDATION TILL TODAY

Summary

Geographical Institute “Jovan Cvijić” of the Serbian Academy of Sciences and Arts was established on May 31st 1947 by the Serbian Academy of Sciences and Arts, thus being

one of the first scientific institutes of the Academy. The main objective was the development of the science of geography, as well as increasing the number of young scientists and their preparation for the work at the University. Since 1961, the Institute bears the name of Jovan Cvijić, the founder of Serbian geography and one of the leading Serbian scientists.

In the first fifteen years of work, the Institute has assembled a group of young collaborators under scientific guidance of its founder and first director academician Petar Jovanović and his academic colleagues: S. Bošković, A. Bilimonović and V. Mišković. That generation of geographers had, and achieved, two important goals. First of them was to organize and to strengthen Geographical Institute in personnel, and the other to prepare the personnel to work at the University. To achieve these goals was of the great importance. How great, shows the fact that pedagogics at Geographical department of Faculty of Natural Sciences in Belgrade was held, until the past ten years, by the generations of professors who had, some for brief and some for longer period, worked in the Institute. Thanks to the great devotion of Ph.D M. Zeremski and the other scientists and members of Scientific Council of Geographical Institute "Jovan Cvijić", and with arrival of Prof. Ph.D A Veljković and Prof. Ph.D M. Radovanović, in 1987. a new period of Institutes development begins. With their devotion, apart from countries financial and political moment, conditions for Institute to begin its inner development with own forces have appeared.

Four departments were established at the beginning of Institutes work: Physical geography department, Social geography department, Regional geography department and Cartography department. That kind of organization remained, only today in Regional department exist a group for Spatial planning and a group for Environment, and in Cartography department a group for GIS. As a scientific institution, the Institute has a mission and a duty to study geographical phenomenons and processes in space, in the first place for the range of Serbia, and further if those processes are of specific geographical importance. Today's geography is more turned toward topics which require wide knowledge spectar about global processes, environmental problems, nature hazards, demographical changes, uneven development, regionalisation and political and national changes. This is why research workers in the Institute have adapted their work to those new scientific trends. Considering scientific accomplishments at the field of geography as an important factor of conformation of our society to the European structures, the Institutes mission is to point out current geopolitical, geoeconomic, geocologic, geodemografic and geocultural problems. Geography of today has a task to build bridges not only among sciences but among local territories, ethnic communities and the world.

For the past 60 years, the Institutes cadre had its own ups and downs in the number of researches. The reason is their frequent departure on Geographic faculty. Today, The Institute has 21 employees, of which 6 Ph.D (2 senior research fellows, 4 research fellows), 6 M.Sc research fellows, 3 researches, one expert in GIS, and technical personnel (4).

In 60 years of its existence, Geographical institute has published 55 Collection of Papers (443 papers) and 70 Special Editions.

Projects realized in Geographical Institute "Jovan Cvijić" during the last two decades:

- Modalities of geopotentials valorization in the underdeveloped areas of Serbia
- Spatial plan of Ljig municipality
- Expansion of Carpathian Convention coverage in the Republic of Serbia
- Development strategy of Ljig municipality
- Bases of integral rural development of Suvobor region
- Development of the rural tourism and protection of forest and aquatic areas of Carska Bara between Zrenjanin and Titel (left bank of the Tisa River)
- Spatial plan of the Republic of Srpska, with GIS bases
- Danube-Morava Corridor as the main axis of regional development and integration of Serbia in its neighborhood in South-Eastern Europe
- Geographic structure and regionalization of Serbia
- Štrpce municipality – complex scientific study on natural, demographic, socio-economic, spatial and cultural bases of development
- Development-program and fundamental-applied scientific bases of the advanced development of Mt.Šar-planina provinces – Gora, Opolje and Sredska
- Geographic features and processes in Serbia

Except the listed projects, the researchers of the Institute have individually participated in a number of other projects related to all disciplines of geography.